

מניעה - בזווית ראייה משטרתית

נצ"ם סוזי בן ברוך, סגל המכללה לבטחון לאומי

בדומה לתופעות חברתיות אחרות, גם עבריינות הנוער מטופלת מנקודת מבט מניעתית על המשקל של: "עדיף לטפל בבעיה בשלב היותה קומקום (קטן, נייח ושורק) לפני הפיכתה לרכבת." (גדולה ושועטת). גישה זו התפתחה במקביל להתפתחות גישת המערכות המורכבות, גישה המנתחת בעיה נקודתית בראיה כוללת, מערכתית והוליסטית. זוהי גישה עוטפת, המזכירה את המשפט הסיני: "על מנת לשקם ילד אחד דרוש כל הכפר כולו", ההולכת ותופסת תאוצה. זווית הראיה מתמקדת ביציאה מהסתכלות צרה, חד משמעית וחד ערכית, של נושא מוגדר, לאיתור אחר צירופים שונים, המשלימים ראייה מעגלית, רחבה ועוטפת, לפתרון בעיית עבריינות הנוער במדינות המפותחות וישראל בתוכן. (פורטוגאלי, מערכות מורכבות).

ההנחה היא שע"י הסתכלות משולבת של מספר גורמי מקצוע, אפשר לפתח את הכישורים הדרושים להתמודדות עם מגוון בעיות, מורכבות ורחבות היקף. תחום המניעה תופס תאוצה בשל העובדה שעדיף לעסוק בשלב המניעה מאשר בשלב הטיפול. לדוגמא, לפעילות מניעה במערכת החינוך קיימים כבר הפסיכולוג החינוכי, המחנך, היועץ והטיפול הרפואי המונע. כל אלה פועלים יחדיו, על מנת לבצע, באופן יעיל, התערבות מניעתית בפרט, בקבוצה ובקהילה. טבעי הוא שלשורה זו יצטרף גם עובד מניעת העבירות ביחידת הנוער, במשטרת ישראל. הכוונה לאותו חוקר נוער, אשר הפך, זה מכבר, חוליה נוספת בעוסקים במלאכה זו.

הגישה החדשה, בתחום המניעה, נוטה כיום לתהליך פרוגרסיבי, המתמשך מהגיל הרך ועד הבגרות. על פי גישה זו, פעילות המניעה הינה תהליך רציונלי, היוצר המשכיות. תהליך שנועד להביא את אוכלוסיית היעד למטרה מוגדרת.

מניעה הינה:

"תכנית אשר אמורה להיות משולבת במאמצים שלנו להכשיר אדם לחיים טובים, פרודוקטיביים, צודקים, מוסריים ומאושרים יותר". (ד"ר דוד גרין בכנס למניעת השימוש בסמים, 1999).

מניעה משטרית מוזכרת בסעיף 3 לפקודת המשטרה: המשטרה אחראית ל"מניעת עבירות וגילויין..." התרגום המעשי של משטרת ישראל מגוון ובאשר לקטינים, לאחר התלבטויות על רקע הראיה המחודשת של עבודת המשטרה כמרכיב נוסף במערכת המורכבת הנ"ל, **מניעה משמעה**: תוכנית, אשר אמורה להיות משולבת במאמצי המשטרה, ביחד עם גורמים אחרים, להכשיר אדם להבין את חומרת המעשה אותו מתכוון לבצע ובכך ליצור הרתעה. לעיתים, מדובר במניעה בצורה אגרסיבית מבצוע המעשה, המהווה עבירה. כקצינת נוער ארצית של משטרת ישראל, פעלתי מכוח הגדרה זו, להכיר בעיסוק המניעה כאחד מתפקידי המשטרה שיש לייחד לו שוטר מיוחד בכל יחידת נוער בתחנות המשטרה בארץ (1998).

ניתן לאמר:

אם תפיסת המניעה היא חינוכית ("כישורי חיים") – מי שצריך להנחותה הוא איש חינוך. אם התפיסה היא מגמתית, הרתעתית ולעיתים גם אגרסיבית - מי שצריך להנחותה הוא חוקר מיוחד שעיסוקו והכשרתו מיוחדים לעבודת מניעת עבירות נוער.

אי לכך, כבר בשנת 1999, בחרנו להכשיר ולהגדיר את תפקידו של עובד המניעה ביחידות הנוער, כך שיהיה מותאם לתפיסת המניעה.

המפגש של קטין עם משטרת ישראל יכול להיות טראומטי אך גם מהווה מפנה – הזדמנות. זאת בשל היותו מרכיב חשוב בצומת פרשת הדרכים המסובכת של מי שמצוי בגיל ההתבגרות בעידן של איבוד סמכות הורית ומורית...

אתייחס לפן התיאורטי- ספרותי-חוקי, בדגש על מפגשי המשטרה עם קטינים בעידן של צורך להשבת הסמכות ההורית והמורית ע"מ שיהיה בר סמכא בידיו ניתן להפקיד ילד המעורב בביצוע עבירה.

גיל ההתבגרות הינה תקופה משמעותית המציינת משך זמן מעבר הילד לבגרות, עצמאות, אחריות. גיל ההתבגרות מורכב מתהליך ביולוגי שבסופו אדם יכול ללדת ילדים.

כדי להבין את גיל ההתבגרות, ראוי להתייחס אליו כאל תופעה ביו-פסיכו-סוציאלית, דהיינו: יש לה רכיבים ביולוגיים, פסיכולוגיים וחברתיים. התייחסות לאחד מהם בלבד, תיתן לנו תמונה חלקית ולקוייה. (גרין, ד. 2006)

בהיבט הביולוגי- גיל ההתבגרות, מציינ, בעיקר, התחלתו של גיל ההתפתחות ההורמונאלית המואצת ובא לידי ביטוי בהתפתחות הפיזית של ילד לנער וילדה לנערה. הבשלה כזו משליכה על התייחסות החברה אליהם כאל בוגרים הכשרים להקים דור חדש. (שם).

ההיבט הפסיכולוגי- מתייחס לתוכן של גיל ההתבגרות, לאפיונים והתהליכים העוברים על המתבגר. קיימות תיאוריות ומודלים שונים על גיל ההתבגרות. המדוברים ביותר הם מודלים של הגיל: סגנון "הסף" – שהוא קצר מאוד (מאפיין חברות פרימיטיביות- מסורתיות). ומודל "גיל הפרוזדור" – תקופה ארוכה הנמשכת עד שהמתבגר מגיע להבשלה ביו-פסיכו-חברתית. ההיבט החברתי- מתייחס באופן פורמאלי, החברה קובעת גיל בו הילד הפך לבוגר. מדובר בגיל שרירותי. אם החלק הביולוגי מציין את תחילת גיל ההתבגרות, החלק החברתי מציין את סיומו.

בחברה הישראלית - גיל ההתבגרות נתפש כהליך (שיטת ה"פרוזדור") ונמשך מספר שנים: מגיל ה"עשרה", המתחיל בגיל 11-12, (טרם התבגרות העשרה), ועד גיל 18-20. בשלב זה, האדם הצעיר הופך לבוגר.

התיאוריה של אריקסון הפכה לדומיננטית במדינות המערב:

מבחינה פסיכו-חברתית, מטלתו של גיל ההתבגרות לאפשר למתבגר לפתח את זהותו הבוגרת לזהות מגובשת שתענה על: מי אני, מה אני ומה אני רוצה להיות. עפ"י אריקסון, אם גיל ההתבגרות מנוצל כהלכה, אזי, בסופו (גיל 18), הוא אמור להיות מסוגל להגדיר את עצמו מבחינת זהותו.

זהות זו תבוא לידי ביטוי בשלושה תחומים עיקריים: זהות מינית, תעסוקתית ופילוסופית.

התחום הפילוסופי – היבט חשוב אך יוצא דופן. היכולת לפתח תפיסת עולם מכל סוג שהוא: דתית, פוליטית וחברתית. שתהיה לו היכולת למצוא עצמו באיזו שהיא מערכת תפיסתית, ערכית, מוסרית, שבה יוכל להגדיר עצמו מי הוא ומה הוא. אריקסון טוען כי חלק מתהליך גיבוש הזהות בגיל ההתבגרות מצביע על היבט פילוסופי, ערכי, אידאולוגי. היעדר היבט זה, יגרום למתבגר לא לסיים את גיל ההתבגרות.

תחום הזהות המינית והתעסוקתית - של המתבגר הם תנאי הכרחי אך לא מספיק כדי שאדם יהיה בעל זהות בוגרת. מה שנחוץ למתבגר הוא היכולת לרכוש או לפתח זהות כזו. האם זה אפשרי בחברה המערבית?

לדעת אריקסון, כדי שתהליכים אלה יתרחשו, החברה צריכה להעניק מורטוריום = פסק זמן חברתי על מנת לתת לנוער זמן למצוא את עצמו. החברה לא מתייחסת לנוער כבוגר כל עוד לא התנסה ופיתח את זהותו הבוגרת. ההתנסות הכרחית לכך.

ההתנסות הינה כלי הכרחי לבוגר ע"מ לבדוק את כוחו, (האם הינו חזק או חלש), את כושרו האינטליקטואלי, האם הינו מוכשר, מנהיג חברתי או אחד מכולם?... הוא חיב לבדוק עצמו בדרך של התנסויות. המשפחה מצידה, מציבה גבולות, במטרה לאפשר למתבגר לגדול.

בתקופה זו של התנסויות- קיים, לכאורה, ניגוד אינטרסים בין הצורך של הילד להתנסות, כדי להגיע ליכולת של הגדרה עצמית, לבין הצורך של המשפחה "להגדיל" אותו.

ההורים רוצים לשמר אותו והוא רוצה לגדול. המאבק בין תלות ועצמאות הוא מאבק הכרחי, בלעדיו אין גדילה :

מאבק זה של התפתחות הוא לא מאבק שלילי. הילד שואף לעצמאות והמשפחה רוצה להכתיב התנהגויות. זה מאבק בונה בתנאי שאותה קונפירנטציה מתרחשת. מה שקורה היום, בקרב רוב המשפחות, אין קונפירונטציה חינוכית. ההורים נסוגים מאותו עימות חינוכי ונוצר קונפליקט אחר. היעדר עימות חינוכי מעכב את סיום גיל ההתבגרות. תקופת המורטוריום מסתיימת ברגע שהילד מסוגל להגדיר עצמו מי הוא, מה הוא ומה הוא רוצה להיות. (מתוך הרצאתו של ד"ר גרין דוד, 2000).

התנסויות של בדיקת גבולות כגון אופן הבילוי, אופן הלבוש, שעות הבילוי וכו... בקרב בני נוער, הם ניסויים אשר, לעיתים, נתקלים בהתנגדויות של המשפחה. כאשר המשפחה, אינה מסוגלת לאפשר לילד את ההתנסויות, אזי, המסגרת המחליפה להתנסות היא "קבוצת השוויים" – החברים/ות. כאן יש קבלה מוחלטת. במצב זה המשפחה מתגמדת ונעלמת בעיני הילד. הוא יותר עם החברה, הולך ומתרחק מההורים. במצב זה, כדי להתבגר, ריחוק זה חשוב, כי בלעדיו אין צמיחה וגדילה פסיכולוגית.

בשנים האחרונות מתרחשת תופעה המוכרת בעיקר בחברה המערבית, (למרות המורטוריום שניתן לילדים והגישה הפסבדו-ליברלית, בד"כ מתירנית ולא ליברלית) מסתבר שבסוף התהליך החברתי של גיל ההתבגרות, רוב המתבגרים לא סיימו את הגיל והם עדיין בתהליך של בלבול זהות שאפיין אותם קודם. הם זקוקים לפסק זמן ארוך יותר. (שם).

בארצינו, מסיימי צבא, קצינים ובעלי תפקידים אחראיים וחשובים, מאמצים את ה"לא בראש שלי ללמוד, לעבוד, להתחנך..." , הם זקוקים לפסק זמן נוסף ואז נוסעים לטייל בעולם, טועים ותוהים, לא יודעים מה הם רוצים. אלה ביטויי מצוקה של היעדר זהות בוגרת הגורמת להם לחוש צריכים וזקוקים להתחיל מחדש בהתנסויות. הם דוחים את המטלות שהחברה מטילה עליהם וזקוקים לזמן נוסף כדי להתגבש.

בנושא הפילוסופי -הדבר בא לידי ביטוי חמור יותר. הם אינם יודעים בדיוק כיצד להתמקם בעולם בו הם חיים. ממחקרים אנו למדים שחלק מבני הנוער דוחים את גיל הגיבוש של זהותם, הם נמצאים בתהליך קבוע של חיפוש עצמי ותהליך זה הופך למטרה ולא לאמצעי.

חיפוש העצמי יתבטא בדרכים שונות:

פיזית – נוסעים למקומות לחפש עצמם ובאחרים יבוא לידי ביטוי בצורך לקבל "אינסטנט-פעולה אידיאולוגית" הנמכרת או מוקנית להם בשיטה מיידיית (כתות, חזרה בתשובה, שינויים אידיאולוגיים אחרי סמינר קצר של גורו זה או אחר). כל זה מבטא את הצורך לרכוש במהירות ובבת אחת את האידיאולוגיה שלא רכשו במשך שנות חייהם.

"אלה לא מצליחים למצוא את הפשרה בין עצמאות ותלות. בחיפוש, בהתמודדות הזו הנדרשת מהם הם נשארים בסוף בלי זהות, עם הרגשת ריקנות. מדובר בהפרעת אישיות-גבולית – מחלה שכיחה בעיקר בקרב בנות. בארה"ב 19% מהבנות שסובלות מכך מאושפזות בבתי-חולים. בנות שיש להן 8 סימפטומים של הפרעות אישיות-גבולית, סיכון התאבדות ביחס של אחת לשלוש. מחלה קשה המתבטאת בתחושת ריקנות, חיפוש אחרי סימפטיה, נטיה להרס עצמי, התפרצויות ואיבוד עשתונות בתנאי לחץ". (הפטר, א. 2000).

לציין שאני מתייחסת לתהליכים של מתבגרים שונים וכמובן שיש בני נוער המצליחים לנצל גיל זה ולסיים את תהליך הזהות הבוגרת בתקופת הזמן שקבעה החברה בה הוא חי.:

"כפסיכיאטר העוסק במצוקות נוער, אני רוצה להזכיר עבודה שנעשתה ע"י שני ישראלים בשיקגו בשנות ה-70. הם עקבו אחרי בני נוער בכיתות ח'-'ב והגיעו למסקנה "מדדימה" ש- 80% מבני הנוער הם נורמליים לכל הדעות. הם גם הופכים למבוגרים נורמליים"... (הפטר, א. 2000).

בכל אלה נפגשים שוטרי משטרת ישראל. נקודת המפגש עם המשטרה מהווה נקודה משמעותית אותה ניתן לנצל להעצמתה של הסמכות ההורית והמורית. תלוי בסוג העבירה בגינה הובא הקטין למשטרה.

מאפיינים של בני נוער כיום

בעידן הנוכחי עדים אנו לתמונה מנוגדת של בני נוער: הפוזה הבוגרת של בני נוער בכלכלת שוק קפיטליסטית בה כל בוגר יכול לעבוד ולהרוויח ולהיות עצמאי במידת מה. הילד מסגל סגנון לבוש ובילוי שתואמים סגנון מבוגרים: בילוי עד שעות מאוחרות בלילה, שתיות אלכוהול, ילדות המתפרנסות מדוגמנות.. אלו הם מביטויי יכולת המתבגר ל"היכנס" לעולם המבוגרים. אבל כל אלה הם סממנים של זהות שאולה. מאחורי הפוזה עומד ילד מתבגר, מובלב שאינו מסוגל להגדיר מי הוא, התוכן חסר. לעומת ה"פוזה הבוגרת" וההתנהגות הפסבדו-בוגרת,

אנו עדים לאפיונים כוללניים פסיכולוגיים של אותם מתבגרים, תהליכים המתבטאים בחוסר רגישות אמוציונאלית ופסיכולוגית, תהליך בלתי פוסק של מצוקת בני נוער מכל הרמות הסוציו-אקונומיות הקיימות בחברה. זה בא לידי ביטוי בקשיים הולכים וגוברים בתחום ההסתגלות בביה"ס, הגברת שימוש בסמים לא חוקיים ואחרים, שוטטות, מתגברת, נטיית התאבדות והפרעות אכילה. המצוקה באה לידי ביטוי כמעט בכל תחום. מסתבר שבתוך האדם הצעיר, המתבגר, חי אדם במצוקה למרות הפוזה הבוגרת. קשה לו לחיות בעולם שהוא חי. הנער מתעסק יותר בדברים הבאים לענות על צרכים נרקסיסטיים, אנוכי ועסוק בעצמו, דואג באופן כפייתי לצרכים שלו. קיימת דחייה מלקחת על עצמם תהליכים של אדם בוגר, הוא נוטה לדחות מחויבויות רציניות כגון עבודה מסודרת ודחיית בניית קן-משפחתי. לציין שבנושא זה קיים פער בין בנים לבנות. הבנים ילדותיים יותר ונשארים כך לפעמים עד גיל 30 ואילו אצל הבנות – המחויבויות לבניית קן משפחתי גבוהות יותר. נשים מקבלות מחויבות בגלל קוגניציה, תבונה חברתית ברמה גבוהה יותר.

חשיפה שוטפת לתקשורת מאיצה תהליכים אלה. אמצעי התקשורת הפכו לסוכני הסוציאליזציה החשובים ביותר לבני הנוער. תהליך זה פועל בגישה צינית: חלקם הגדול של אמצעי התקשורת גרמו ל"אובדן התמימות", את התקשורת מעניין הרייטינג והכסף ואילו הילדים חשופים למראות ואירועים קשים, באמצעות התקשורת. הכל "נשפך" אליהם ישירות ללא מסננת. במצב זה אין לילד יכולת להבדיל בין הנושאים וכתוצאה מכך מתפתחת תפיסה צינית כלפי העולם.

אלוין טופלר, בספרו "הלם העתיד", אומר: מה שמאפיין את האדם הצעיר זו – "בחירת יתר". זה מכניס חלק מהנוער למצבים של חרדה, אי-וודאות, בשל ה"יתר" שהוא הולך להתמודד עימו.

הנערים מתארים מצבים של שעמום, וזה אפיון של מצב דכאוני. אחרים בוחרים להתעלם ע"י תגרות או התאבדות. בחלקם, בגלל מצב של ייאוש, קיימת נטייה להצטרף לתנועות רדיקליות, במיוחד בארצות מערב בהן רואים הקצנה פוליטית קשה כגון פנייה לניאו-נאציזם ותנועות קיצוניות אחרות שהם רואים בהן אחיזה במסגרת עוטפת ומכילה.

"במבט על שנות ה-2000 ובלי להישמע פסימי, תמונת המצב כיום: מצוקת בני הנוער נובעת מעולם המבוגרים. מחוסר יכולתה של החברה, באמצעות סוכניה, להכיל ולטפח את הדור הצעיר" (ד"ר גרין דוד, 2000). **שלושה גורמים כשלו: המשפחה, החברה ומערכת החינוך:**

המשפחה – המודרנית עומדת בפני משברים חמורים. תדמית התא המשפחתי שינתה פניה, מוסד הנישואין לא מאופיין כקבוע, כבעבר, ההורים איבדו תפקידיהם כמחנכים, כקובעי גבולות, ככאלה המטילים מטלות לבניהם בכל התחומים... המשפחה נכשלת באי יכולתה להיות מסגרת מכילה.

שינוי גדול במשפחה המודרנית: אנו בעידן של הצלחה – שאיפתו של המבוגר שילדיו יהיו מצליחים. מה שקובע זה הצלחה, לא אם אתה מוסרי או/ו אדם טוב אלא אם אתה יפה, הציונים שלך גבוהים וכיו"ב.. זה המסר!!! זה משפיע על סוגים של הפרעות נפשיות שנתקלים בהן אצל בני הנוער בתקופה המודרנית של היום. (ד"ר אלן הפטר, 2000).

החברה – נכשלה כחברה ביכולתה להעניק למתבגר את היכולת לסיים את גיל ההתבגרות בצורה תקינה. לקראת שנת האלפיים כחברה בוגרת עלינו :

לעשות כל מאמץ **להעניק לילדים את המרכיב בזהות הבוגרת של תפיסת עולם ערכית**. חייבים לאפשר לילדים את היכולת לשפוט, לבקר ולהעריך את העולם שבו אנו חיים מבחינה ערכית. הכוונה לערכים מוסריים, אסתטיים, חברתיים ואחרים. הילדים והבוגרים מחזיקים בסולם ערכים מאוד בעייתי, שבעינינו נראה זר. לנו היו ערכים כמו התנדבות, הקרבה... היום, הערכים המרכזיים של בני הנוער הם ערכים של נהנתנות, של צרכי הפרט, קרייריזם, פרגמטיזם, התעלמות טוטאלית מצרכי החברה הסובבת.

תפיסת העולם הערכית צריכה לבוא מהם ולא ע"י כפייה. הם צריכים וחייבים לפתח מערכת ערכים. חלקם מגלים תפיסת עולם ערכית: הם רוצים להציל את הפלנטה, זו משימת חיים. המלחמה למען שימור העולם, תוציא חלק מהם מהגישה האנוכית. זוהי קרן אור שכדאי להתפסס בה על מנת להעמיד במרכז את צרכי המשפחה והחברה. יש לאפשר למתבגר, לצד צרכיו, לפתח איזו התייחסות לעולם בו הוא חי, לטפח נכסי תרבות, ללמד אותם... לא לדלג על ערך זה. אחד האפיונים החשובים ביותר של תרבות הנוער בימינו זו המוסיקה שלהם. זו הפכה למעין דת חילונית עם כל המשמעות שיש בה. פולחנים, אלילים, אכסטזה, תפילה – זו אמונתם של חלק גדול מבני הנוער. כדאי שנקשיב. למוסיקה החביבה עליהם. כאן באה לידי ביטוי תפיסת עולמם על כל בעיותיהם. הזמרים שאנו מבטלים, משמשים לרובם לפה, העולם הפך לכפר גלובאלי קטן וזה מאחד אותם. המוסיקה הנ"ל מכילה ביטויים ומסרים, אנו רק צריכים להקשיב ויכולים ללמוד מהם על מה שמעסיק אותם.

מערכת החינוך (ביה"ס) – אנו מכירים בחוסר היכולת של ביה"ס להעניק לילדים קוגניציה חברתית, יכולת להתמודד עם בעיות של מצוקה וכמובן להעניק לילד תפיסה חברתית כתפיסת עולם.

באופן כללי ביה"ס מצטייר כמסגרת שמאבדת יכולתה למלא תפקידים שבאחריותה. מצד אחד הילדים יודעים פחות ופחות, למרות זאת, מגיעים למבחני פסיכומטריה ברמה גבוהה אך, עם בורות טוטאלית.

לעיתים, התנהגויות שהן "תוצרי" המגמות הנ"ל, באים לידי ביטוי במפגש הורים – קטינים, מורים – תלמידים או קטינים המסכנים עצמם. בחדרי החקירות במשטרת ישראל אנו פוגשים בקטין המבולבל, הגונב ללא מניע נראה לעין, המכה ללא הסבר ראוי גם לעצמו, הבורח מהבית למרות שגר בבית חם להתקנא בו... המחפש את עצמו ומוצא אותו בהתחברות מסוכנת ומסכנת, באין הסבר סביר. הורים המלאים בשק של תסכולים ותחושת כשלון. חרב עליהם עולמם... למפגשים אלה עלינו להתכונן ולהכין את חוקרינו הצעירים אשר חלקם חוו זאת בעצמם, לא מזמן.

קטין שנעצר או נחקר במשטרה בגין ביצוע עבירה זוכה ליחס מיוחד על פי חוקי הנוער בישראל ו"תרגומו", הבאים לידי ביטוי בהנחיות פנימיות של המשטרה. הנחיות אלה לוקחות בחשבון את הכתוב לעיל ו"מתורגמות" לכללי התייחסות ההולמים את המגמות דהיום. כיום המשטרה מהווה גם חוליה בשרשרת השיקום מתוקף הסמכות המוקנית לה על פי חוק. סמכות המאפשרת

הצבת גבולות במקום בו כשלו האחרים. הגישה אותה נוקטת משטרת ישראל מאז 1983, המכונה באופן פורמאלי "טיפול מותנה" (אי תביעה), מקפלת בתוכה שיקולים לא תמיד פורמאליים אך מכוח סמכות המבהירה לקטין, שהסתבך עם החוק, שכעת הוא ב"ידיים אחרות" ונוכחות ההורה ומעורבותו משלימות את דרישות המשטרה להליכי שיקומו. ההורה מקבל מעמד חדש בעקבות המשבר החדש. מחקרים מצביעים על 80% הצלחה באשר לאותם קטינים הנכנסים לעולם העבריינות וזוכים לתמיכה צמודה של בני משפחה. אחוז גבוה גם באופן יחסי לעולם המערבי...

התייחסות המשטרה לקטינים

הגוף הראשון שבא במגע עם קטין שנחשד בביצוע עבירה הוא, בדרך כלל, המשטרה. הטיפול המשטירתי בקטינים נעשה, כאמור, על פי נהלים מיוחדים שמטרתם לצמצם את הפגיעה בקטין ולאפשר את שיקומו. האינטראקציה בין המשטרה לבין הקטין מתנהלת בכל תחנות המשטרה על ידי יחידות הנוער, הכוללות שוטרים מיוחדים שקבלו הכשרה מיוחדת בתחומים הקשורים לנוער, מעבר להכשרתם הרגילה בחקירות (חביב, בן רבי וארגוב, 2001). שוטרים אלו יחקרו קטינים החשודים בעבירות שונות, למעט קטינים עד גיל 14 החשודים, עדים או קרבנות בסוג מסוים של עבירות (כגון עבירות מין, עבירות אלימות קשות על ידי האחראי וכו') שייחקרו על ידי חוקרי ילדים שהם עובדים סוציאליים משירות המבחן לנוער.

בכל תחנות המשטרה קיימת יחידת נוער שבראשה עומד קצין נוער או עובד נוער בכיר מנוסה. יחידות הנוער כפופות לרוב, מבחינה פיקודית למשרד החקירות בתחנה. ההנחיה המקצועית בתחומי הנוער מתקבלת מקציני הנוער המרחביים והמחוזיים וממחלקת נוער במטה הארצי (חביב, בן רבי וארגוב, 2001). יחידת הנוער מורכבת, לרוב מחוקרי נוער, עובדי מניעה ופקחני נוער. בנוסף קיימות "יחידות נוער חשיפה" בכל המחוזות. תפקידן של יחידות נוער חשיפה הוא לחקור עבירות מסובכות ומורכבות המתפרסות על פני המחוז כולו או בחלקו והן דורשות שיטות בילוש וחקירה מתוחכמות (חביב, בן רבי וארגוב, 2001).

למרות העובדה שהטיפול בקטינים, החשודים בעבירות שונות, מופקד בידי יחידות הנוער, שהרי לרוב, המגע הראשוני עם הקטינים החשודים בעבירות יהיה של שוטרים שאינם עובדי נוער, כדוגמת שוטרי סיוור, בילוש או משמר אזרחי. שוטרים אלה מבצעים בירור ראשוני לגבי האירוע שלאחריו יחליטו האם עליהם להמשיך לטפל בקטינים אלה ע"י הבאתם ליחידת הנוער במשטרה או להיסתפק בהתערבות הראשונית שלהם ללא הבאת הקטינים למשטרה. הווה אומר: על פי שיקול דעתם, האירוע אינו מצריך המשך טיפול פלילי (בסמכותם לפזר קטטה בין קטינים ולהסתפק באזהרה בלבד).

שימוש בקריטריונים פורמליים ולא פורמליים בעבודת המשטרה עם קטינים

להחלטה על ההליך הפלילי שיינקט, ישנה השפעה מכרעת על עתידו של הנער, אולם הליך זה חשוף לאי אחידות, למרות הקריטריונים שנקבעו בהנחיית המשטרה. חוסר אחידות זה נובע מקריטריונים לא פורמליים, בהם עושים שימוש חוקרי הנוער השונים. כפי שצינו חביב, בן רבי וארגוב (2001) במחקרם על הליך אי התביעה (כיום: טיפול מותנה): "מסקירת הספרות המחקרית בעולם ובארץ עולה, כי החלטות מסוג זה עלולות להיות חשופות לאי אחידות ואף להטיות שונות. מחקרים שונים מבחינים בין קריטריונים "משפטיים" לקבלת החלטות, כגון חומרת העבירה וקיומן של עבירות קודמות, לבין קריטריונים "לא משפטיים" כגון מין, מוצא החשוד ואזור ביצוע העבירה. בתוך ניתן למצוא שימוש בקריטריונים שגם אם אינם "משפטיים" באופן מובהק ניתן לטעון כי הם רלוונטים בהקשר של בני נוער, כגון: גיל החשוד, היותו במסגרת מסודרת של לימודים ומצב משפחתו. ניתן לטעון, כי למשתנים אלה עשויה להיות השפעה על יכולתו של הקטין להשתקם, ולכן אין זה בלתי הגיוני לקחת אותם בחשבון" (עמ' 5). מור (1997).

פרופ' חיים עומר (בספרו, סמכות הורית ומורית) מציין את העדר התגובה של הורה למעללי ילדו כמסדרת חוסר אונים. המענה של נוכחות הורית – שזוהי צורת התנהגות המעבירה את המסר: "אני נשאר הורה שלך", מעניקה את החוויה שההורה נוכח בחייו. מפגש הורה-קטין במשטרה, מאפשרת העצמת ההורה. מאפשרת להורה לבדוק באיזו מידה ישנם 'חורים שחורים' ביכולת שלו להשגיח על הילד, כלומר שעות שלא יודע היכן הילד נמצא ומה הוא עושה. להורים במשטרה מובהר שכל שיש יותר שעות בהן אינם יודעים היכן הילד, אזי, הנוכחות ההורית שלהם מקופחת ומבחינת הילד- ההורה לא קיים. הגדלת הנוכחות ההורית והגברת הפיקוח וההשגחה מפשרת את מניעת המשך הידרדרותו של הקטין והשבתו למעגל חיים נורמטיבי. בהזדמנות זו אנו מעודדים אותם להיכנס לכל חדר בבית ללא השמת חומות בידוד בתוך הבית. אין עבירה על חוק הפרטיות להורה בביתו, במיוחד, שחש צורך בכניסה למקומות החשודים בעיניו.. אף אחד לא יעשה זאת במקומו פרט למשטרה ואז... זה עלול להיות מאוחר מידי... מפגש זה "נוחת" על בסיס יחסים של הילד עם בני משפחתו (לרוב מביע את רצון הילד למשיכת תשומת לב ההורים). מעמדם העכשווי של הורי הילד בעיני הילד מחד, ונכונות ומוכנות ההורה להשתתף בתהליך ממושך של שיקום וטיפול בילדם ביחד עם גורם חיצוני מוסמך, מאידך, הם אלה שיקבעו, בסופו של דבר, את שיקומו (יציאת הילד מהמעגל הפלילי) או אי שיקומו והתגברות "כוחות הרשע" (עבריינים שבחרו בעבריינות כדרך חיים), להיות מנחי הדרך המועדפים... ולהצטרפותו אליהם.

הנחת עבודה זו הביאה אותנו להחלטה של יצירת טיפול מותנה (אי תביעה) כהליך ביניים. מעין "על תנאי", המרחף כחרב מעל ראשו של הקטין המבין שחתימתו במשטרה, בנוכחות ההורה, ושחרורו בערבות ההורה, יש לה משמעות קריטית להמשך דרכו. ההורה כעת מקבל משמעות שונה: לא עוד ישראלכארט נייד או החבר הלא מועדף שכדאי לסגן מידע "מסוכן" מפניו אלא הורה אחראי שאמור להיות בעניינים, לשאול שאלות ולקבל תשובות ראויות ואמיתיות. הוא כעת העמית האמיתי ולא החבר מקבוצת השווים שסייע לו בהסתרת "עבירותיו" ואף היה שותף להן.. תפקיד שרות המבחן לנוער לשקף עובדות אלה ולהעצים את ההורה. **זוהי שעת הזדמנות** לשיקום היחסים בין הקטין להוריו והשבתו למעגל החיים הנורמטיבי (והמשפחתי).

הנסיון מלמדינו ש"משבר" כזה הינו ההזדמנות של כל הורה להתחיל להיות הורה מתערב ולא רק מעורב שכן, המחוקק מאפשר זאת. הורה שעובר טראומה מעצם הידיעה שבנו נתפס בעת בצוע

עבירה מבין שהוא פספס משהו בדרך. הרצון להיות חבר לבנו ולהימנע מלשאול שאלות, גם כאשר נורות אדומות דולקות, לא פותר את הבעיות אלא רק מציפן והפעם בליווי משטרתי ובעצה צמודה של שרות המבחן לנוער.

זוהי פעם ראשונה בה מבין בנם הקטין שסיכויי שיקומו תלויים במידת הפתיחות עם ההורים שכן, מדובר בטיפול משפחתי. באירוע כזה, משודרג מעמד ההורה אשר, לאור החוק החדש (נכנס לתוקף מ-31 ביולי 2009) נוכח בחקירת בנו ושומע את מעלליו של הבן, עליו סמך יותר מכל, מלווה אותו לטיפול שרות מבחן לנוער, משחררו בערבות ומלווה אותו לדיונים בביה"מש לנוער. להורה יש מעמד מלווה וצמוד. כעת הוא רשאי לשאול שאלות שלא העז או העדיף לא לשאול קודם לכן. ה"אירוע" הטראומטי עם המשטרה מאפשר לו להשיב מחדש את הסמכות ההורית שהלכה לאיבוד... מה גם שחוק הנוער החדש אמר את דברו ומחייבנו בנוכחות וליווי ההורה בחקירת כל קטין, להוציא חריגים...

באשר לסמכות המורית – התגובה המיידית לכל אירוע חריג, מעצר הקטינים המבצעים עבירות עוד בשעות הלימודים, מיד לאחר המעשה, וסיום שרשרת הטיפול מיד, הינם גורמים מרתיעים המוכיחים את עצמם.. מדיניות מעצר קטין בכל הקשור לאלימות נגד מורים, הבאה לביהמ"ש, טיפול שמ"ל וכו... עושים את שלהם והתופעה מתמזערת. מדובר בהרתעה ייחודית המזכירה את הגדרתו של רוזבלט הנשיא רוזבלט. בענין ההרתעה:

"SPEAK SOFTLY AND CARRY A BIG STIK".....

במקביל, מודלי עבודה כגון "קדימה" – בו מקבל מנהל ביה"ס מנדט להמלצה למשטרה לסגור תיק של קטין, יש לו משמעות עצומה. מנהל ביה"ס משודרג, בעיני התלמיד והוריו, כמי שיקבע את גורלו. חיבור מענין בין גורמי החינוך, האמונים על המניעה, לבין המשטרה, האמונה על האכיפה. חיבור המעלה את מעמד אנשי החינוך ומעצימם... הם קובעים עתיד התלמיד, עובר העבירה...

לסיכום,

האויב העיקרי של הנוער זה לא סמים ולא אלכוהול אלא הוא עצמו (גריין, ד, 1999). הוא בעצמו מבצע את ההתנהגויות, גורם לעלייה ברמות סיכון המסכנות אותו. על רקע זה אנו צריכים לפתח בו את היכולת לשמר עצמו, יתכן שכמענה למגמות העתידיות ולעובדה שהנוער חווה וחי בהווה את העתיד ומתעלם מהעבר, יש לתת בידו את היכולת לחבר בין שתי מגמות: שימור וחידוש = להגן על העולם בו הוא חי מבלי להרוס את עצמו.

כל הגורמים העוסקים בנוער מודעים לצורך הזה, חברו יחדיו כי מבינים ש"על מנת לשקם ילד אחד דרוש כל הכפר כולו"... בעידן הגלובאלי והמבלבל, אכן נפלו כל המחיצות וכולנו רואים את טובת הילד...

בבליוגרפיה

1. חביב, ג., בן רבי, ד., וארגוב, ד. (2001a). קצתם ונתשו מוקד מסונף: ורם יונת ווקף ורם בן רבי וזרחנו לוג קדמם רם עקשו וקר. דמ-01-379. גוינט - מכון ברוקדייל, ירושלים.
2. חביב, ג., בן רבי, ד., וארגוב, ד. (2001b). הטיפול המשטרתי בקטינים ובבני נוער.
3. טופלר, א, "הלם העתיד". 2001.
4. דו"ח מסכס. דמ-01-380 גוינט - מכון ברוקדייל, ירושלים.
5. מור, י. (1997). קטש בן ווקף ו. משטרת ישראל, מדור נוער, ירושלים.
6. גרין ד. הרצאה בכנס למניעת השימוש בסמים, 1999.
7. גרין, ד. הרצאה לעובדי נוער, 2000 ו- 2006.
8. הפטר א. הרצאה בפני עובדי נוער, 2000.
9. משטרת ישראל (1994). בקב בן ווקף ורם קסמ. מחלקת חקירות ותביעות, הנחיה מס' 03.300.56 (פרסום פנימי).
10. נסיון רב בשטח- נסיוני עתיר השנים בעבודה עם נוער, במשטרת ישראל ומחוצה לה.

